

Yadda za a karanta a kuma rubuta

Cicipu

(How to read and write Cicipu)

**Domin Acipawa waƙanda sun riga sun iya karatu da rubutun
Hausa**

(Version 2, 20th April 2011)

A B C na Cicipu

Aa Ãã Bb Bḅ Cc Dd Dḍ

Ee Êẽ Gg Gw gw Hh Hw hw Hy hy

Ii Ìĩ Jj Kk Kw kw Ll Mm Nn

Oo Õõ Øø Öö Pp Rr Ss

Tt Uu Ûû Vv Ww Yy Zz

' 'W'w 'Y'y

Idan kai Ba'acife ne wanda ke yin magana da Acipanci sosai kuma ka riga ka iya karatu da rubutun Hausa, to rubutu da karatun Acipanci ba zai ba da wahala ba wurin koyo.

**A cikin Acipanci akwai bakaken da suna daidai da
na Hausa:**

1. BAKAKE

Wadannan bakake daga bakaken Hausa suna nan cikin bakaken Acipanci. Ana fadinsu da kuma rubutasu a cikin Acipanci daidai kamar yadda ake fadinsu da kuma rubutasu ta hanya guda. A nan ke nan ka riga ka san yawancin bakaken Acipanci.

**a b ɓ c d ɗ e g gw h i j k kw l m n o r
s t u w y z ' 'y**

Missalin kalmomi:

kabara	<i>tsoho</i>	kasidu	<i>bulala</i>
ahula	<i>suna</i>	kogino	<i>gyada</i>
ciyimbi	<i>duhu</i>	ka'iru	<i>fito</i>
ifoci	<i>ciwo</i>	magwawa	<i>kurma</i>

A bakin “f”, ana amfani da shi ne kawai a kalmomin da suka zo daga Hausa ko Turanci.

Aiki A

Ka rubuta waƙannan kalmomi da yarenku:

1. kunkuru
2. kura
3. kiba
4. kudi
5. daji
6. zomo
7. igiya
8. aure

Duba shafi na 26 ka ga ansoshin Aiki A. Ka duba ansoshin sa’anan ka gyara kurakuranka.

2. TAGWAYEN BAKAKE

Wani lokaci ana amfani da bakake biyu don samun sauti ɗaya. Sautin “gw” da “'y ” akan rubuta su iri ɗaya kamar Hausa da Acipanci.

Missali:

magwawa *kurma* **kociyo'i** *rago*
rihungwa *hutawa*

Yawancin bakake sukan bi sautin karamin “w” ko “y”.
Duk lokacin da ka ji su rubuta su.

Bambanta waƙannan kalmomi:

maganda *gandu*
magwawa *kurma*

makapa *kwariya*
makwa'a *maraya*

ku'iza *wutsiya*
u'wii *nisa*

Aiki B

Ka rubuta wadannan kalmomi da yarenku:

1. bata (*kama bare*)
2. kunu
3. gada (*wani irin dabba*)
4. badi (*bayan shekara ya wuce*)
5. bushe
6. hawaye

Duba shafi na 26 ka ga ansoshin Aiki B. Ka duba ansoshin sa'anan ka gyara kurakuranka.

Wasu abubuwa da Acipanci ya sha daban da na

Hausa:

3. SABO WASALI

Hausa na anfani da wasula biyar (5) na bakake amma Acipanci na da wasula shida (6). Muna rubuta karin wasali daya (1) ta hanyan yin anfani da bakin wasali ta ja mai layi ta ciki:

Ø

Idan kana rubuta wannan wasali, ka kula da kyau wurin ja masu layi, idan ba haka ba kalmomin da ka rubuta ba zasu bada ma'ana ba.

Shi wasali “ø” ba daya yake da “o” ba. Saurara ka ji bambanci tsakanin karshen wasulan wadannan kalmomin:

kodo	<i>koto</i>
kødø	<i>yanka</i>
co'o	<i>shuka</i>
ccø'ø	<i>tunkiya</i>
toono	<i>dawo</i>
tøønø	<i>gajiya</i>

Karin missalai:

bøwø	<i>sata</i>	'ømø	<i>kira</i>
cøbø	<i>karkashi</i>	zøbø	<i>diba</i>
'øpø	<i>kama</i>	yø'ø	<i>yi ruwa</i>

Aiki B

Ka rubuta wadannan kalmomi da yarenku:

1. daka!
2. dafi!
3. gama!
4. kora!
5. boyo!

Duba shafi na 27 ka ga ansoshin Aiki B. Ka duba ansoshin sa'anan ka gyara kurakuranka.

4. WASULA MASU TSAWO

Wasu wasula sautin su kanyi tsawo fiye da wasu kuma wadannan dole a rubuta su daban daga cikin sanannun wasula. Da Acipanci wasula masu tsawo ana rubuta su tare da wasula guda biyu:

aa ee ii oo øø uu

Ka kamanta wadannan kalmomi:

kadama *magana*

kadaana *juhurma*

hala	<i>nada</i>
haala	<i>tafi</i>
aza	<i>mutane</i>
azaa	<i>sun iske</i>
cita	<i>halba</i>
ciita	<i>murje</i>
tøpø	<i>toho</i>
tøøpø	<i>kaikaiyi</i>
inrene	<i>na dandana</i>
inreene	<i>murhu (da yawa)</i>

Da zaran kaji wasali mai tsawo ka tabbatar ka rubuta su. A yanayin karatu ka fito da sauti da wasula da suke da bakake masu tafiya biyu biyu.

Kada ka danganta wasula masu tsawo da wasu biyu masu zuwa tare. Idan kaji sautin wasali ya saya tsakanin wasali da wasali, sai ka sa kilin baki (') tsakaninsu.

Missali:

co'o *shuka* (*ba coo ba*)

ta'a *so* (*ba taa ba*)

Aiki C

Ka rubuta waɗannan kalmomi da yarenku:

1. namiji
2. magani
3. rami
4. barkono
5. yaki

Duba shafi na 27 ka ga ansoshin Aiki C. Ka duba ansoshin sa'anana ka gyara kurakuranka.

5. WASULA MASU ZUWA “TA HANCI”

Acipanci na da wasu wasula masu fita “ta hanci”.

Missali, danganta karshen sautin waɗannan kalmomi:

akaa *mata (da yawa)*

ukãa *sako*

A rubutu, ana sa “~” a kan kowane wasali da ta fito ta hanci a cikin kalma.

Missalai:

rukõ'õ	<i>koduddifi</i>
tãu	<i>biyar</i>
kasĩ'yã	<i>nono</i>
'ũ	<i>can</i>

Kuma, idan akwai “m” ko “n” bayan wasali to babu bukatan sa “~”. Idan kalma yana da “m” ko “n” da wasali a karshe, ba za ka rubuta “~” a karshen wasali ba.

Missalai:

møø	<i>yaro (ba mõø ba)</i>
mannu	<i>tsuntsu (ba mãnnũ ba)</i>

Aiki D

Ka rubuta waɗannan kalmomi da yarenku:

1. miya
2. baka (*da kibiyoyi*)
3. gatari
4. ce
5. yi
6. tsohuwa
7. ciza

Duba shafi na 27 ka ga ansoshin Aiki D. Ka duba ansoshin sa'anan ka gyara kurakuranka.

6. WASULA MASU TAFIYA TARE

Wani lokaci sautin wasali na tafiya tare daga wasali ɗaya zuwa wata. Da Hausa akwai wasula da za a iya canzawa zuwa sautin “i” ko “u” daga karshe (missali “mai” ko “ƙalau”).

Da Acipanci ma akwai wasu wasali da za a iya canza sautin “i” ko “u” daga karshe. Wannan kuma a kullum ana rubuta su amatsayin wasali biyu:

ai au ei eu

Faɗi waɗannan kalmomi da yarenku sa'annan ka saurara daga karshen sautin wannan jerin kalmomi:

cigãa *fada*

tigãi *dogo*

kusãa *dutse*

kasãu *kabari*

sẽ'ẽ *sassaka*

usẽi *zafi*

kerezēu zare

Karin missalai:

kanabai labari

urēi gari

Aiki D

Ka rubuta waɗannan kalmomi da yarenku:

1. takobi
2. sanko
3. kyau
4. babban
5. kaɗan
6. zufa

Duba shafi na 28 ka ga ansoshin Aiki D. Ka duba ansoshin sa'anana ka gyara kurakuranka.

7. SABBIN BAKAKE

Ya kamata ka saba da bakake biyun Acipanci waɗanda suke sanannu da Turanci:

p v

Missalai:

pina	<i>aske</i>	vangwa	<i>saurara</i>
pada	<i>yanka</i>	vasa	<i>buga</i>

Acipanci na da wasu bakake wadanda Hausa basu da.
A madadin wadannan sauti muna anfani da wadannan
hadaddun bakake:

hw hy 'w

a. Baki “ hw ”

Missalai:

hwã'yã	<i>shekaran jiya</i>	hwaara	<i>fara</i>
---------------	----------------------	---------------	-------------

b. Baki “ hy ”

Missalai:

hyã'ũ	<i>jiya</i>	ihyaci	<i>tufafi</i>
--------------	-------------	---------------	---------------

c. Baki “ 'w ”

Missalai:

caa'wã	<i>zufa</i>	cu'wãa	<i>gobe</i>
---------------	-------------	---------------	-------------

Shi kilin dake tare da baki wata alamace na tsaiko daga makogoro na iska kafin “w”. Ka tabbatar baka manta da sa kilin baki kafin “w” in ba haka ba kalma ba zata tafi daidai ba.

Aiki E

Ka rubuta waɗannan kalmomi da yarenku:

1. fara
2. ce
3. kibiya
4. wuce
5. bushe
6. tuna da

Duba shafi na 28 ka ga ansoshin Aiki E. Ka duba ansoshin sa’anan ka gyara kurakuranka.

8. A RABA KALMOMI BIYU LOKACIN DA AN FAƊE SU A MATSAYIN KAMA ƊAYA

Layi nan ‘-’ yana nuna idan an faɗi kalma ɗaya wanda yake da gaba biyu. Akwai hanyoyi uku da ake amfani da wannan layi a yaren Cicipu.

a. Tsakanin kalman ‘in’ sa’a nan da kalman da ake fara da wasali

Kalman ‘in’ ana rubuta shi ta hanyoyi uku a yaren Cicipu. Bayan baki daya ana rubuta shi daidai ‘in’.

Missalai:

in kahĩĩ	<i>da dare</i>
in tidukwa	<i>in mun je</i>

Bayan baki mai tsawo ana rubuta shi ‘ni’.

Missalai:

ni Ccipu ni Vvadi ni Kkøgø	<i>da Ba’acife da Bakambari da Bahaushe</i>
ni ddukwa	<i>in ka je</i>

Bayan wasali ana rubuta shi ‘n-’, da layin.

Missalai:

n- ulenji	<i>da rana</i>
n- Acipu	<i>da Acifawa</i>
n- udukwa	<i>in ya tafi</i>

Aiki G

Ka rubuta waƙannan kalmomi da yarenku:

1. da takubba da mashi da yawa
2. da turmi da tabarya
3. in sun tafi
4. sai na dawo
5. sai kun dawo
6. sai ka dawo

Duba shafi na 28 ka ga ansoshin Aiki G. Ka duba ansoshin sa'anana ka gyara kurakuranka.

b. Gaban kalman 'a' (haka yake cikin Hausa)

A ko wani lokaci, gaban kalman 'a' (haka yake cikin Hausa) akwai layin '-'. Wani lokaci wasali na wannan karamin kalma akan rubuta shi kamar haka: 'e', 'o', ko 'ø'. Ya danganta da kalman da yake gaba.

Missalai:

a-kwa'a	<i>a gida</i>
e-keeke	<i>a keke</i>
o-kooci	<i>a rami</i>

ø-køccøkø a jaka

Idan kalman da ke gaba ya fara da wasali, kalman ‘a’ yakan canza kamar wadannan wasula da ke gaba.

Missalai:

u-uyaa *a hanya*

i-ida *a kasa*

a-anaa *da kafa*

Aiki H

Ka rubuta wadannan kalmomi da yarenku:

1. yana daji
2. ya je kasuwa
3. ya fita gari
4. sun zauna a inuwa
5. muna so mu tafi
6. yana gudu

Duba shafi na 29 ka ga ansoshin Aiki H. Ka duba ansoshin sa’anan ka gyara kurakuranka.

c. Domin a nuna dangantaka na suna biyu

Idan an rubuta suna biyu masu dangantaka da juna a yaren Acipanci, akan rubuta ɗaya bayan ɗaya kamar haka: ‘wunto wu-kabara’ (*zauren tsoho*).

Missalai:

makantu ma-Ibrahim	<i>wukar Ibrahim</i>
abara ha-wunto	<i>dattijan zaure</i>
kabungu kø-ddøø	<i>berana</i>
makaranta ma-ɗaalibi	<i>makarantar ɗalibi</i>

Kun gan kalma na biyu ya kasu kashi biyu. A bayan suna akwai ‘yar guntuwar kalma kamar haka: ‘ma’, ‘ha’, ‘kø’, ko ‘ma’. Wadannan kalmomi da sun kasu kashi biyu, ana raba su da layin ‘-’.

Idan kalma na biyu ya fara da wasali, ka rubuta baki kadai bayan layin.

Missalai:

ataari h-aciya	<i>duwatsun samarrai</i>
Wøøtø w-Ukumbu	<i>Watar Ukumbu</i>
kabara k-urēi	<i>tsohon gari</i>

Ana anfani da layin domin a bambanta tsakanin misalai kamar haka:

Aza huudila	<i>mutane za su amsa</i>
Aza h-udila	<i>mutane na amsawa</i>

Moni me muusøø	<i>ruwa ne zan sha</i>
Moni m-usøø	<i>ruwan sha</i>

Aiki I

Ka rubuta wadannan kalmomi da yarenku:

1. matar Musa
2. tunkiyar sarki
3. jakar tsoho
4. kazar dutse
5. kasar Acifawa
6. aikin gayyar samarra

Duba shafi na 29 ka ga ansoshin Aiki I. Ka duba ansoshin sa'anan ka gyara kurakuranka.

7. ANFANIN ALAMUN MURYA

Akwai hanyoyi uku da ake anfani da alamun murya a yaren Acipanci.

a. Aikin da ba a rigaya an yi ba

Yaren Acipanci da na Hausa duka sukan bambanta aikin da an yi (misali *sun zo*), da kuma aikin da ba rigaya an yi ba (misali *su zo*). A yaren Acipanci akan bambanta shi wurin alama ta murya ‘/’ na aikin da ba rigaya an yi ba. Akan rubuta alama nan sama da wasali na farko. Fi’ili kadai ake rubuta wannan alama.

Missalai:

ótũu moni	<i>a zuba ruwa</i>
ágwede Kungwa	<i>a gode ma Allah</i>
tíraa ceelime	<i>mu ci gaba</i>

Kwatanta wadannan maganganu:

adukwa	<i>sun tafi</i>
ádukwa	<i>su tafi</i>
tipata	<i>mun roka</i>
típata	<i>mu roka</i>

iraa patti	<i>kun ci duka</i>
íraa patti	<i>ku ci duka</i>
haaya	<i>sun zo</i>
háaya	<i>su zo</i>

Aiki J

Ka rubuta waɗannan kalmomi da yarenku:

1. Su je gona
2. In gani
3. Mu tambaye shi
4. Su duba
5. Sun duba
6. Ku gani

Duba shafi na 30 ka ga ansoshin Aiki J. Ka duba ansoshin sa’anan ka gyara kurakuranka.

b. Aikin da ke cikin faruwa

Gaban kalman ‘in’ a yaren Acipanci akwai ire iren aiki kashi biyu. Akwai bambanci tsakanin aikin da ya riga ya faru (misali ‘in tidukwa’ *in mun tafi*), da aikin da ke cikin faruwa (misali ‘in tidukwí’ *muna zuwa*). Ga wasu misallai na aikin da ke cikin faruwa:

Missalai:

adukwa n-araí

sun tafi suna ci

n-aminí kuyupu

ana feder kada

tisihiya o-kuyu'u in tiyãí isipa yittu

mukan yi nika a aya muna ma wakarmu

Aikin da ke cikin faruwa, a ko wani lokaci ka rubuta wannan alama ‘/’ a saman wasali na karshe na fi’ili. Misalai na kasa za su nuna maka muhimmancin yin haka. Ka yi haka kawai lokacin da fi’ili yake gaban kalman ‘in’, ‘n-’, ko ‘ni’.

Kwatanta wadannan maganganu:

in tigitu, i'wøøri yuu'øpø tu

in mun koma, gajiya zai kama mu

in tigitú, i'wøøri yi'øpø tu

muna komawa, gajiya ya kama mu

n-usødu kweetu, wuuciyo daama
in ya hade magani, zai samu dama

n-usødú kweetu, uciyo kamiyaata
yana hade magani, ya samu wahala

n-ødøni vi *in an bi shi*

n-ødøní vi *ana binsa*

Aiki K

Ka rubuta wadannan kalmomi da yarenku:

1. Ya yi tuntube yana saukowa a sauni.
2. Sun iske mutum yana hawa a icce.
3. Kare ya yi hausi yana gudu.
4. Tsoho ya ba budurwa yaro yana yi hawaye.

Duba shafi na 30 ka ga ansoshin Aiki K. Ka duba ansoshin sa'anan ka gyara kurakuranka.

c. Umurni da an ba ma mutum fiye da ɗaya

A yaren Acipanci, lokacin da za ka ba da umurni ga mutum fiye da ɗaya, akan kara 'na' a karshen kalma.

Wani lokaci akan kira shi 'ne', 'no', ko 'nø'.

Missalai:

aya paa	<i>zo nan</i>
ayanà paa	<i>ku zo nan</i>
poopo	<i>sannu</i>
pooponò	<i>sannunku</i>

Yana da anfani a bambanta tsakanin wannan ‘na’ da wani ‘na’ dabam. ‘Na’ na biyu akan anfani da shi lokacin da aikin da ke faruwa zai zo ga mai magana, misali ‘kabana!’ (*ɗauko!*). Domin a bambanta tsakanin waɗannan ‘na’ biyu, dole ne a rubuta wannan alama ‘\’ a saman wannan kalma ‘na’, wanda ake anfani da shi wurin ba da umurni ga mutum fiye da ɗaya.

Kwatanta waɗannan maganganu:

dukwana	<i>zo!</i>
dukwanà	<i>ku je</i>
kabana moni	<i>ɗauko ruwa!</i>
kabanà moni	<i>ku ɗauke ruwa</i>

yãana	isipa	<i>yiwo waka!</i>
yãanà	isipa	<i>ku yi waka</i>
yãanannà	isipa	<i>ku yiwo waka</i>
ana yyãana	isipa	<i>da kin yi waka</i>

Aiki L

Ka rubuta wadannan kalmomi da yarenku.

1. ku dafa abinci
2. ku ba ni ruwa in sha
3. ku zo mu ci abinci

Duba shafi na 30 ka ga ansoshin Aiki L. Ka duba ansoshin sa'anan ka gyara kurakuranka.

Kayi ta gwadawa

Yanzu ka iya karantawa da rubuta Acipanci. Kana karantawa kana kara fahinta. Kayi ta kokarin rubuta wasu abubuwa da yarenka a kullum.

Ansoshin ayyuka

Aiki A

1. kunkuru	cikulu
2. kura	cikundu
3. kiba	risungwa
4. kudi	icinji
5. daji	kadaba
6. zomo	madiya
7. igiya	kamanga
8. aure	ci'itani

Aiki B

1. bata	langwa
2. kono	kuno'o
3. gada (wani irin dabba)	mori'yo
4. badi	ukwari
5. bushe	he'we
6. hawaye	hyaba

Aiki B

1. daka! døvø
2. dafi! tikønø
3. gama! kətø
4. kora! løwø
5. boyo! søwø

Aiki C

1. namiji vaari
2. magani kweetu
3. rami kooci
4. barkono tøøsi
5. yaki ruuma

Aiki D

1. miya kusã'ã
2. baka utãa
3. gatari købøø
4. ce hyãa
5. yi yãa
6. tsohuwa kumoci (ba kumõci ba)
7. ciza nima ko numa (ba nĩma ko nũma ba)

Aiki D

1. takobi magã
2. mai sanko kapandãu
3. kyau 'etēi ko tilipã
4. babban peneu
5. kaɗan cimmai
6. zufa cãa'wã

Aiki E

1. fara hwaara
2. ce hyã
3. kibiya rihyãã
4. wuce 'waa
5. bushe he'we
6. tuna da cu''waa

Aiki G

1. da takubba da mas̄hi da yawa n-ingã n-asayu gēi
2. da turmi da tabarya in kudøvu n-usi
3. da sun tafi n-adukwa
4. sai na dawo sei n-ingitana
5. sai kun dawo sei n-igitana
6. sai ka dawo sei ni ggitana

Aiki H

1. yana daji uyo a-kadaba
2. ya je kasuwa uyoo a-kakaasuwa (ko udukwa a-kakaasuwa)
3. ya fita gari wuuto u-urēi
4. sun zauna a inuwa odoonu o-kuulilu
5. muna so mu tafi tiyo u-uta'a tídukwa
6. yana yi gudu uyo u-usuma

Aiki I

1. matar Musa kkaa vi-Musa
2. tunkiyar sarki ccø'ø vi-wwømø
3. jakar tsoho køccøkø ka-kabara (ko majakii ma-kabara)
4. kazar dutse møtøø ma-kusãa
5. kasar Acifawa ida y-Acipu
6. aikin gayyar samarraí unu wu-ribana w-aciya

Aiki J

1. Su je goma Óyoo a-ciniya
2. In gani Mínda
3. Mu tambaye shi Tíheepiyi vi
4. Su kallo Ókollo
5. Sun duba Okollo
6. Ku gani Yínda

Aiki K

1. Ya yi tuntube yana saukowa a sauni.
Utoruwo n-utanní a-kusãa.
2. Sun iske mutum yana hawa a icce.
Azaa zza n-ukumbí u-udanga.
3. Kare ya yi haushi yana gudu.
Mawaa mowõsõ in masimí n-iladi.
4. Tsoho ya ba budurwa yaro yana yi hawaye.
Kabara kacaa kuløci møø in mosõí.
(ko n-uyãí ihyaba)

Aiki L

1. ku dafa abinci 'isonò iri y-uraa
2. ku ba ni ruwa in sha nøønø mu moni ínsøø
(ko caanà)
3. ku zo mu ci tuwo ayanà tíraa taa